

СМІХОВА КУЛЬТУРА ТА ІРОНІЯ У ПРОСТОРІ УКРАЇНСЬКОГО ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Актуалізувати тему сміхового начала в нинішньому українському культурному просторі можна зверненням до міркувань відомого сучасного письменника, вченого-літературознавця, перекладача А. Содомори. 2017 року під час вручення мистецької премії Глодоський скарб він прочитав лекцію на тему *Усмішка* і, підкреслюючи питомість і значущість сміхової культури для українства, наголосив на тому, що вся наша історія – це прагнення повернути усмішку та інтелектуальний гумор Україні. А тим середовищем, де формується усмішка, є освіта, адже саме рух думки творить її.

Сміхове начало пронизує всі історико-культурні шаблі духовного поступу українців. Сміхова культура є універсалиєю нашої духовності з найдавніших часів і до сьогодні. Вже давньоруська культура демонструє потужний пласт сміхового, реалізований у дійствах скоморохів, ряджених, у фольклорі та феєрії народних святкувань. Середньовічна бурлескно-травестійна традиція продовжується в наступні культурні епохи. Сміхова культура повномірно розгортається у всьому масиві духовних царин в епоху бароко; сміхове начало корелюється з бароковим характером душі української людини (це підтверджують дослідження С. Кримського, А. Макарова, М. Ольховик, Б. Парахонського, М. Сулими, Л. Ушкалова, Д. Чижевського та ін.). Романтична епоха породжує феномени сміхової культури, головно в літературному жанрі. Прикладом слугують твори І. Котляревського, насамперед пронизана романтичною іронією *Енеїда*. Актуальність романтичного періоду сміхової культури підтверджує науковий інтерес до теми (дослідження М. Кашуби, М. Скринника, Ю. Грибкової та ін.); а також заходи в публічному культурному просторі (наприклад, виставка *Проект Енеїда*, відкрита у жовтні 2017 р.). ХХ століття підносить сміхове на авансцену культурних здобутків через модерністські течії. Сміхове начало та іронічність стали порятунком і умовою збереження національно-культурного потенціалу в радянський час репресій і застою. Доба постмодерну відкриває наступну сторінку сміхової культури;

ідеї віталізму, дивовижності, містеріальності, карнавальності творять національний різновид постмодерного необароко (дослідження О. Гарачковської, Т. Гундорової, С. Кримського, М. Ольховик, Л. Панкової, В. Табачковського та ін.). Буття сміхової культури в духовному просторі України рельєфно увиразнює такий відтінок сміхового, як іронія.

Отож, українська національно-культурна своєрідність твориться різними духовними складниками, серед яких сміхова стихія посідає чільне місце, є духовно-культурною універсалією. Універсальність – це провідна ознака сміху; підтвердження цієї тези знаходимо у відомій концепції сміхової культури М. Бахтіна. На його думку, сміх всенародний та амбівалентний: веселий і викривальний, здатний заперечувати і утверджувати.¹ Правдивий сміх не заперечує серйозності, він очищує від догматизму, однобічності, закостенілості, фанатизму, категоричності, страху, дидактизму, наївності, ілюзій. За М. Бахтіним, сміх відіграє універсальну роль в соціокультурному житті: дає змогу подолати страх, утвердитися у відчутті перемоги над страхом.² Сміх звільняє людину, робить її вільною і утверджує в гідності.

Ество нинішньої сміхової культури становлять гумор, іронія, сарказм, гра, каламбур, пародія, пастиш, пранк, прикол, тролінг, а також театральність, перформативність, карнавальність. Вважаємо, що серед складників сміхової культури і смислових відтінків комічного чи не найвагомішу роль відіграє іронія. Сучасні дослідники схильні вважати іронію світоглядом, способом мислення і діяльності, метакатегорією, культурною універсалією, тенденцією культури (див. праці О. Коновалової³, С. Гейко⁴).

Поняття іронії полісемантичне; етимологічно пов'язане зі словами лувкавство, глузування, прихований гумор. І. Бичко, осмислюючи складність і багатоманітність поняття, окреслює іронію як риторичний прийом, завдяки якому висловлювання набуває прихованого змісту, іншого чи протилежного від прямого, і саме прихований зміст вважають істинним; у філософському значенні іронія – це специфічне заперечення, що виявляє розходження наміру і результату, задуму і сенсу у парадоксах пізнавальної і практичної

¹ Бахтин, М., *Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. Введение. Постановка проблемы*. [online: <http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Baht/intro.php>, cit. 2017-10-20].

² Там само.

³ Коновалова, О., *Ирония как атрибут культуры эпохи постмодерна: Философский анализ*, Кемерово 2005, автореф. дис. канд. філософ. наук, Кемеровский государственный университет культуры и искусств. [online: <<http://www.disscat.com/content/ironiya-kak-atribut-kultury-epokhi-postmoderna-filosofskii-analiz>>, cit. 2017-11-11].

⁴ Гейко, С., *Іронія як культурна універсалія: Філософський аналіз*, Київ 2007, автореф. дис. канд. філософ. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

діяльності.⁵ У понятті іронії є два різні/протилежні смислові плани: буквальний і прихований смисл. Отже, іронія – це насмішка й глузування над предметом зображення; підміна прямого сенсу потайним; невідповідність видимого і захованого сенсу. Іронія – це кепкування, кпин, глум, лукавство, інакомовність.

Головними ознаками іронії в постмодерній культурі є рефлексивність, інтелектуальність, евристичність, полемічність, амбівалентність, гетерогенність, ризоматичність, а також багатошаровість. Остання ознака розкривається через можливість виділити онтологічний і гносеологічний горизонти іронії; окреслити різні аспекти: естетичний, філософський, культурологічний; виокремити цілий ряд різновидів іронії: комічна, трагічна, сатирична, скептична та ін.

Сучасні дослідники (зокрема, С. Гейко, Ю. Кірюхін, О. Коновалова, А. Пігулевський та ін.) розширюють межі розуміння і трактування феномену іронії, виділяють її онтологічні та гносеологічні горизонти. З онтологічного погляду, іронія постає як стиль життя чи вид діяльності; з гносеологічного – як спосіб пізнання дійсності. Як зазначає Ю. Кірюхін, іронія має онтологічні основи і гносеологічні можливості.⁶ Іронія є видом ігрової діяльності, виражає невдоволення і прагнення до перетворень. А. Пігулевський у праці *Іронія і вимисел: від романтизму до постмодернізму*⁷ розрізняє такі різновиди іронії: комічна, сатирична, трагічна, нігілістична, скептична, абсолютна або радикальна. Тут зауважуємо всі відтінки іронії: від м'якої доброзичливої насмішки в комічному різновиді до цинізму, фарсу, хиткості й безладності світу в нігілістичному і радикальному різновидах.

Багатошаровість іронії в епоху постмодерну виявляється ще й у тому, що досвід попередніх епох культури переосмислюють і над ним іронізують. Іронія повною мірою розкриває інтертекстуальність культури, дає змогу виявляти та інтерпретувати культурні тексти, зважаючи на їхню різноваріантність і багатоплановість. З допомогою іронічного цитування, подвійного кодування можливе творче конструювання дійсності. Під іронією приховане небайдуже ставлення до світу, через сміх можна виявити розчарування, заперечити, викрити недоліки і побороти їх. Іронія – це шлях до свободи і звільнення, а також до розкриття істини.

⁵ Бичко, І., Іронія, in: *Філософський енциклопедичний словник*. За ред. В. Шинкарука, Київ 2002, 249–250.

⁶ Кірюхін, Ю., *Ирония как актуальная форма комического*, Москва 2011, автореф. дис. канд. филос. наук, Московский государственный университет культуры и искусств. [online: <<http://www.dissercat.com/content/ironiya-kak-aktualnaya-forma-komicheskogo>>, cit. 2017-11-11].

⁷ Пігулевський, В. О., *Ирония и вымысел: от романтизма к постмодернизму*, Ростов на Дону 2002.

Іронія та іронічність – іманентні ознаки, властиві нинішній українській культурі, головно літературі. Сучасна література рясніє численними прикладами якнайповнішого використання іронії. Це питання стало предметом численних наукових досліджень (О. Калита, М. Кашуба, Р. Семків, Р. Харчук та ін.). Серед сучасних письменників, які у своїх творах майстерно використовують іронію, варто згадати Ю. Андруховича, Ю. Винничука, Б. Волошина, С. Жадана, Б. Жолдака, О. Забужко, Ю. Іздрика, О. Ірванця, М. Кідрука, В. Кожелянка, Л. Подерв'янського, І. Роздубудько, Н. Сняданко, О. Ульяненко та ін. За посередництва іронії вони змальовують соціокультурне буття перехідного стану «радянський/пострадянський/сучасний», аналізують його, викривають вади, руйнують віджиле. Над сучасною «епохою блазня» (за влучною назвою Ю. Андруховича) письменники іронізують, об'єднавшись у літературні групи, серед яких згадаємо Бу-Ба-Бу, Пропала грамота, Нова дегенерація. Своєю карнавальною, часом епатажною літературною діяльністю вони відроджували іронічну бурлескно-травестійну українську традицію, розмірковували про сенс життя в переломний період нашої історії, про патріотизм/псевдопатріотизм, творили урбаністичні карикатури на *Homo Sovieticus*, викривали розгул криміналу та соціальні хвороби. У цьому контексті показовою є галицька (львівсько-станіславська) літературна школа з характерною легкістю, грайливістю, іронічністю. Вона представлена Ю. Андруховичем, Ю. Винничуком, В. Єшкілевим, Ю. Іздриком, Т. Прохаськом та ін.

Сміхове у різних формах виявляється у всіх царинах культури. Приклади знаходимо в сучасному українському театрі і кіно. Так, постановки за відповідними творами Ю. Андруховича, П. Ар'є, С. Жадана, О. Забужко, О. Ірванця є у репертуарі багатьох театрів. Інноваційність, відкритість до творчих експериментів у царині залучення сміхової культури демонструють Молодий театр у Києві, театр імпровізації «Чорний квадрат» (Київ), «Прекрасні квіти» (Харків), Театр Лесі Українки (Львів), фестиваль театрів «Молоко» (Одеса). Кіноіндустрія, що останні роки розвивається дуже інтенсивно, також перебуває у фокусі сміхової культури. У цьому контексті можна виділити фільми 2018 року, нагороджені на міжнародних кінофестивалях: *Донбас* та *Ізі*. Також прикладом слугує проект *Мудаки. Арабески* (2012) – збірка короткометражних фільмів на гостру соціальну тематику. Різні аспекти комічного (включно з іронією) наявні також і в музичній культурі, медіапросторі, рекламі, повсякденній культурі тощо.

У царині візуального мистецтва сміхове та іронічне властиві діяльності Нової хвилі – неформального руху середини 1980-х років. Його представники (О. Гнилицький, П. Маков, О. Ройтбурд, В. Сидоренко, Ю. Соломко, О. Тістол, В. Цаголов та ін.) поєднували необарокову карнавальність, маскарадність, перформативність із тонкою іронією.

Гносеологічний горизонт іронічності як способу пізнання (чи «розтину») дійсності повною мірою присутній в українському фотомистецтві, представленому проектами Б. Михайлова, А. Савадова О. Харченка та ін. Так, фотопроєкти Дипінсайдер, Донбас-шоколад, Мода на кладовищі А. Савадова і О. Харченка висвітлюють історичний злам 1990-х з його злободенними проблемами: тотальним зубожінням, важкою працею і небезпеками роботи шахтарів, гротескним поєднанням розкоші/гламуру й бідності, метаморфозами масової культури і духовної убогості консюмеристського суспільства. До прикладу, А. Савадов у творі *Bloody Mary* (2000) поміщає тореадора на тлі туші вбитої на бійні корови. На думку Б. Шумиловича, тут присутня іронія як елемент критики і мистецтва, і культурної практики, яка провокує питання, чи вбивство тварини є мистецтвом.⁸ Іронію обирають як засіб руйнування стереотипного закостенілого мислення, для викриття вад пострадянської перехідної епохи. Сатирично-нігілістично-скептична іронія стає способом пізнання/таврування/заперечення/подолання віджилого соціокультурного укладу.

Гетерогенний характер іронії звучить у творах представника харківської школи арт-фотографа Б. Михайлова. Митець давно працює з темою радянського і пострадянського візуального простору. Серія робіт *Парламент* (2014–2017), виставлена на 57 Венеційській Бієнале і виконана у стилі глітч-арту (мистецтва цифрового глюку), насичена саркастично-скептичною іронією. Знімки телекадрів дебатів у стінах українського парламенту є зумисне деформованими портретами політиків. Ці візуальні іронічні метафори мають на меті акцентувати на гібридності політики та релятивності правди: фейкових новинах, політичній фальші, інформаційному шумуванні.

Цариною нещадної критики соціокультурної реальності є так званий «іронічний жанр» у живописі (за термінологією Б. Шумиловича). Творцями «візуальної іронії» називають А. Савадова, В. Цаголова, О. Кулика, І. Чичкана.⁹ Сучасне українське візуальне мистецтво, за переконанням Б. Шумиловича, використовує іронію задля критичного осмислення дійсності: критикує себе, соціальний устрій, культуру, практики зображення реальності, і в такий спосіб виступає проти культурного консерватизму, заідеологізованості, застарілих естетичних теорій, поверховості, несмаку, закостенілої мистецької освіти і т. ін.¹⁰ Продовжуючи міркування дослідника, до когорти творців «візуальної іронії» можемо залучити таких відомих сучасних митців, як М. Мамсіков, М. Маценко, С. Панич, К. Реунов, О. Сай, О. Тістол та ін.

⁸ Шумилович, Б., Візуальна іронія та укр-суч-мистецтво, in: *ІРОНІЯ: Збірник статей*, Львів 2006. [online: <<http://www.academia.edu/2564109>>, cit. 2017-11-13].

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

Гносеологічний горизонт іронії передбачає рефлексії над сьогоденням і минулим. В епоху постмодерну досвід попередніх епох культури переосмислюється і постає в іронічній формі. Піонером прориву в постмодерну епоху справедливо вважають А. Савадова; а першою картиною з постмодерністською інтертекстуальністю та іронічним цитуванням є *Печаль Клеопатри*, виконана А. Савадовим і Г. Сенченком у 1987 році. Вона цитує картину Веласкеса *Портрет Балтазара Карлоса* та твори С. Далі. Прикладом іронічного цитування шедеврів світової культури, характерного постмодернізму подвійного кодування смислів, є твори В. Костирка, О. Михальчука, Є. Равського, О. Ройтбурда, Ю. Соломка, О. Тістола.

Одним з яскравих самобутніх adeptів візуальної іронії (рефлексивної, ризоматичної, інтелектуальної) вважаємо О. Ройтбурда. Так, в серії картин *Танго*, де фігурують політики В. Ющенко і Ю. Тимошенко, наявна іронічна амбівалентність: суперечливість між іміджем і діяльністю політиків; неузгодженість між декларованим і реальним. Активний учасник Революції гідності, О. Ройтбурд створив серію картин *Мантру геть!*. Тут інтелектуальна іронія пронизує осмислення знакових подій 2013–2014 років: Євромайдан та його силовий розгін, повалення пам'ятника Леніну, «зелені чоловічки» та окупація Криму. Ще один арт-проект, творений під час і після Революції гідності – *Обережно, пофарбовано*, позначений гострою соціальною іронією. Дуже сильним висловлюванням, зрозумілим у відповідному контексті, є картина *Різня на Хіосі*, написана О. Ройтбурдом 19 лютого 2014 року під впливом розстрілів на Майдані. В картині наявна постмодерністська інтертекстуальність, адже її назва цитує однойменний твір Е. Делакруа. Самоіронією просякнуті автопортрети О. Ройтбурда, які, як відомо, він пише кожного Нового року. Іронічна саморефлексія, очевидно, дає змогу художникові краще пізнати себе.

Варто звернутися до проекту О. Ройтбурда *Галантна доба Просвітництва* (однойменна виставка відкрилася в листопаді 2017 року), який охоплює «псевдоісторичні іронічні полотна», портрети-пейзажі визначних філософів від Декарта і Вольтера до Шопенгауера та Сковороди. Картини наповнені фантастичними сценами, філософи в ошатному одязі перебувають на лоні ідилічної природи, обіч екзотичних птиць і звірів: Руссо «у первісному блаженстві» в оточенні білих лебедів, Кант з тапірами, Лейбніц з павичами, Вольтер з лісовою німфою, Спіноза верхи на зебрі, Ніцше серед пінгвінів, Сковорода «в саду божественних пісень» поміж вигадливого птаства. Серія творів демонструє властиву художникові тонку інтелектуальну іронію, з її емблематичністю, гіпертекстуальністю, прийомами подвійного кодування.

В. Цаголов ще один митець, який в основу свого творчого методу ставить іронію та гумор і з їх допомогою шукає креативні способи викриття й розвінчування маскультури і маслюдини, що пливе за течією споживацтва і потурання пристрастям. Показовою у цьому аспекті є його серія картин *Українські X-файли*.

Так, на полотні *Бандурист* (2002) художник творить ідилічний райський етнічний пейзаж, у який несподівано вривається недоречний персонаж – «інопланетянин». Іронія (сатирично-нігілістична) дає поштовх для інтерпретації цаголівського поєднання українських краєвидів, звичних антуражів повсякдення з ірреальними образами – химерними істотами і синіми «інопланетянами».

Іронія і широка амплітуда її можливостей до розтину і препарування соціокультурних негарзів властива представникам гоп-арту – Миколі Небилиці та Олегові Синельнику. Їхні гостросоціальні твори є іронічною відповіддю на виклики часу і суспільні запити; адже картина-анекдот, за словами М. Небилиці, – це те, що корелює з національним характером українця.¹¹ Гоп-арт співзвучний сміховій постмодерній стихії з її ризоматичністю й амбівалентністю, свободою і релятивністю, карнавальністю і епатажем на тлі спустошення, злиднів і криміналізації пострадянського періоду.

У цьому руслі з 2009 по 2014 роки творили митці з об'єднання Вольних Художників Воля або Смерть (Іван Семесюк, Сергій Коляда, Андрій Єрмоленко, Олекса Манн, Антін Мухарський та ін.). Навіть дату, коли стартував проект, вибрали як свідомий вияв іронії – 1 квітня, у День сміху, що збігся з відзначенням 200-річчя з дня народження Миколи Гоголя. Називали своє мистецтво жлоб-артом, що походить від поняття «жлоб» – пересічна масова людина, яка керується лише емоціями, агресивна і примітивна; жертва телевізійного виховання та освіти, яка врешті стає невільниким власної пересічності.¹² Митці жлоб-арту за допомогою іронії та сарказму здійснюють «діагностику» реальної ситуації сучасного суспільства і відображають це у мистецьких творах, акціях, демонструючи готовність до відкритого діалогу з публікою.¹³ Результатами їхньої діяльності став проект Жлоб. Жлобство. Жлобізм, що завершився масштабною виставкою в Мистецькому Арсеналі (листопад 2013 р.); а також видання енциклопедії *Жлобологія*. Поєднавши мистецьку теорію і практику з дієвим виявом громадянської позиції, митці взяли активну діяльність у Революції гідності, що документально засвідчено у фільмі *Майдан. Мистецтво противу*.

Окрім гносеологічного, існує онтологічний горизонт іронії. З онтологічного погляду іронія може бути осмислена як спосіб життя чи вид діяльності, а отже, є засобом конструювання світу, шляхом до особистісного саморозвитку і реалізації.

¹¹ Небилиця, М., *Інтерв'ю «Українському радіо. Вісті»*, 21. 5. 1995. [online: <<http://gop-art.blogspot.com/p/blog-page.html>>, cit. 2017-06-15].

¹² Трегуб, Г., Кусати і жалити. Яким є місце перформансів, хуліганства й епатажу у вітчизняному візуальному артї, *Тижень*, 2. 2. 2017. [online: <<http://tyzhden.ua/Culture/184497>>, cit. 2017-02-02].

¹³ Там само.

Онтологічний горизонт сучасного українського культурного простору творить феномен карнавалізації буття і карнавальна культура. Вона наповнена вітальністю, грою, перформативністю, пародійністю, а також іронічністю. Карнавальна культура творить нову картину реальності, стирає межу між мистецтвом і навколишнім простором. Варто наголосити, що іронія є її невід'ємним атрибутом.

У цьому контексті згадаємо концептуальне осмислення середньовічного карнавалу М. Бахтіним,¹⁴ який вважав, що головне карнавальне ядро перебуває на межі мистецтва і самого життя. За М. Бахтіним, карнавал і є самим життям, оформленим особливим ігровим чином, він не розділяє виконавців і глядачів, його не споглядають, тут живуть за законами карнавальної свободи. У карнавалі саме життя грає, розігрує іншу вільну форму свого існування, своє відродження й оновлення на краших началах.¹⁵ Ці ідеї корелюються з карнавальною культурою сьогодення, яку можна вважати актуальною іпостасю сміхової культури.

Чи не найкращим прикладом карнавалізації життя в сучасній Україні вважаємо феномен Євромайдану. Іронічність карнавальної культури Майдану повсюдна: від м'якої гумористичної, доброзичливої форми і до знущальної саркастичної. Майдан продемонстрував постмодерністську гетерогенність, феномен стертих кордонів між мистецтвом і життям, високим і нищим, сакральним і профанним. Сміхова стихія, «бунт креативу проти безглуздя» об'єднали художників у Мистецьку сотню, Мистецький Барбакан. Складну поліфонію карнавальної майданної культури творили іронічні висловлювання, що окреслили візуальний контур території протесту. Засвідчують це відомі гасла Майдану, багато з яких глибоко іронічні: «Ти знаєш, що ти – людина?», «Тут закінчується совок і починається Європа», «Люди дорожчі за йолку», «Панду геть!» і т. ін. (див. статті С. Леп'явка¹⁶, А. Сідельника¹⁷). Навіть м'яка комічна іронія стає способом висловити позицію, виявити незгоду, що врешті перетворюється у мирну зброю.

Відомими є перформанси, влаштовані Театром «ДАХ» на Євромайдані. Наприклад, під час перформансу *Не втрачай голову* актори несли гільйотину, символічно закликаючи людей «залишатися з головою», пройшли Майданом,

¹⁴ Бахтин, М., *Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. Введение. Постановка проблемы*. [online: <http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Baht/intro.php>, cit. 2017-10-20].

¹⁵ Там само.

¹⁶ Леп'явка, С., *Давай обіймемося! Про етичний зміст Майдану, або Уважно читайте гасла, День*, 2014, № 5. [online: <<http://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/davayte-obiymemosya>>, cit. 2017-11-10].

¹⁷ Сідельник, А., *Панду – геть! Вуличне й не тільки мистецтво Євромайдану, Український тиждень*, 2013, № 5, 318, 32–35.

співаючи гімн України, насамкінець спалили гільйотину. Митці з допомогою сатирично-скептичної іронії показали стійкість і силу мирного протесту, одночасно тут вбачається алюзія на грубі агресивні заходи тогочасних владних структур.

Сучасними виявами карнавальної культури є фестивалі, до прикладу, щорічний київський Гогольфест. Активними учасницями фестивалю є акторки з Dakh Daughters. Гурт виступає в жанрах «фрік-кабаре» і театрального перформансу.

Елемент карнавальної культури – це також і нове бачення українських класиків, їх актуалізація в сучасних умовах. Показовими є *Ікони Революції* – портрети Шевченка, Франка, Лесі Українки, створені художником стрит-арту Sociopath на фасаді будинку на Грушевського у Києві взимку 2014 року. Іронія простежується в революційних атрибутах, які перетворюють класиків в учасників Революції гідності. Легкі доброзичливі відтінки іронії присутні в *Шевченкіані А. Єрмоленка*: картини Шевченка-супермена, -даїшника, -рок-зірки, -Будди. Як вияви карнавальної культури ці мистецькі висловлювання мають на меті актуалізувати і ревіталізувати хрестоматійні образи класиків української культури в сучасних реаліях.

Онтологічний горизонт проникнення іронічного в мистецький простір вбачаємо і в інших стрит-арт проектах. Влучним прикладом може бути відома історія зі знищеним муралом Г. Зіньківського у Харкові, що дала початок тривалій донині «війні» за вуличне мистецтво. Показовою також є діяльність стрит-арт дуету *Interesni Kazki*. Креативний експеримент провели в стінах Одеського художнього музею, очолюваного О. Ройтбурдом. У червні 2018 року стіни виставкових залів заповнили графіті проекту *Terrible Kissers*. Іронічні за змістом роботи митців *APL 315, Storaz, Eugor* торкалися тем консюмеризму, маскульту; маючи повну свободу, автори творили альтернативний варіант стрит-арту.

Отже, сміхове начало є духовною універсалією української культури. Іронія як невід'ємний складник сміхової культури набуває значущості в постмодерному культурному просторі завдяки рефлексивності, інтелектуальності, амбівалентності, гетерогенності, інтертекстуальності. Ці ознаки об'єднує феномен багатопластовості іронії, її розщеплення на два горизонти: онтологічний та гносеологічний. Онтологічний горизонт іронії ілюструє сучасна карнавалізація буття, повномірно втілена в креативі Євромайдану. Гносеологічний горизонт іронії дає можливість пізнати дійсність, здійснити її «розтин» (наприклад реалізований у фотопроєктах А. Савадова і Б. Михайлова), «препарувати» соціокультурні вади митцями «іронічного жанру» Антіном Мухарським, Миколою Небилицею, Олександром Ройтбурдом, Василем Цаголовим та ін.

ABSTRACT

**Humorous Culture and Irony in the Cultural
Space of Ukrainian Visual Art**

Olha Lishchynska

Author considers humorous culture as spiritual universals of the Ukrainian culture. According the author, irony is an important part of the Ukrainian humorous culture. The actual signs of irony in the postmodern era are reflexivity, intellectuality, ambivalence, heterogeneity, intertextuality and multilayered nature. Author also considers two levels of irony: ontological and epistemological. Ontological level of the irony is illustrated by the modern carnivalization of the culture, which was incarnated in the creativity of Euro Maidan. Epistemological level of the irony gives an ability to understand reality, perform its sociocultural analysis (photo projects of A. Savadov and B. Mykhailov as an example), and expose the problems of social life (art of Antin Mukharskyi, Mykola Nebylytsia, Oleksandr Roitburd, Vasyl Tsaholov and others).

Key words: Humorous Culture, Laughter, Irony, Ukrainian Visual Art, Postmodern.

Olha Lishchynska, PhD (olha_lim@ukr.net) is an associate professor at the Department of Theory and History of Culture at the Faculty of Philosophy of the Ivan Franko National University of Lviv. Her research focuses on Visual Art of Ukraine.